

підтримую сподівання автора, що опублікована науково-публіцистична праця “допоможе читачеві глибше пізнати своє національне “Я”... Якщо та чи інша держава чи нація не виховує патріотів, вона не має майбутнього”.

Безперечно, монографія “Кайдани ще кують” викличе різну реакцію читачів. Одне незаперечне – вона глибока за змістом, корисна для читачів усіх вікових верств, бо об’єктивна. Своєю правдивістю значно розширює горизонти розуміння важких проблем українсько-російських відносин. Книжка на часі, вселяє оптимізм і, безперечно, прислужиться процесові оновлення України після президентських виборів.

The article states the value of the book by V.Lyzanchuk “Fetters Are Still Being Made” (edited in Lviv, 2004), which concerns the problem of relations between Ukraine and Russia. In the author’s opinion the book will help the process of Ukraine’s renewal after the presidential election.

Key words: russification, “lingvocide”, smaller cost, democratic transformations, national consolidation, energy of the Ukrainian people, updating of Ukraine.

Отримано: 10.07.2005 р.

УДК 37 (09) (477) (075.8)

А.І.Шинкарюк

Кам’янець-Подільський державний університет

**ПОГЛЯДИ І.ОГІЄНКА НА ІКОНОПОЧИТАННЯ
ТА МИСТЕЦТВО ІКОНОПИСУ
(за матеріалами монографії “Іконоборство”)**

В статті розкриті погляди І.Огієнка на іконопочитання та мистецтво іконопису, висловлені ним в історико-догматичній монографії “Іконоборство”.

Ключові слова: ікона, іконопочитання, мистецтво іконопису.

Історико-догматичну монографію “Іконоборство” митрополит Іларіон підготував у Канаді, і вона була видана в 1954 році Українською Греко-Православною Церквою у Вінніпезі. В ній він насамперед аналізує добу іконоборства, яке розгорілося у VIII-IX століттях. Проте, як вчений-енциклопедист, Іван Огієнко викладає і своє бачення іконописного мистецтва, а як духовна особа та українець, і свої погляди на вплив Ікони на духовне життя людини. Він пише: “*Ми живемо на еміграції, серед чужого оточення, і щоб нам не виродитися, треба конче дотримуватися всього свого,*

що нам дала наша Православна Церква і історія. А серед цього найбільша наша святиня, відповідна українському духові, то наші чесні Ікони” [3, с.14].

Беззаперечною перевагою зазначеної праці є те, що в ній не тільки подаються закономірності становлення і розвитку іконопочитання з часів, коли в Єгипті ще за 3000 літ до Христа отримав широке розповсюдження звичай виготовляти так звані похоронні портрети і занесення цього звичаю до греків та римлян і так далі у хронологічному порядку, але й з позицій принципу історизму здійснюється аналітичний розгляд описуваних фактів. Автор пише, що *“Ці похоронні ікони робилися звичайно чи зараз, чи по смерті. І Греція (Візантія) дала їй свою назву цим портретам: еїкор (читається ікон), наше ікона (чи Образ), перше значення якого – всякий портрет, пізніше – портрет тільки Святого, цебто Ікона”* [3, с.21].

Залучення історичного матеріалу для теоретичного аналізу дозволяє зрозуміти, як змінилось сприймання цих портретів у перших християн, які застосували їх тільки до Святих. Більш того, митрополит Іларіон зазначає: *“Але погляд на Ікони в Християнстві цілком змінився. Для поганина ікона була правдивим богом, фетишем, і він вклонявся їй, як своєму богові. У поган не було різниці між образом і первообразом, а тому їх поклоніння образом було ідолопоклонством.*

І зовсім інше для християнина: ікона – це йому тільки символ Первообразу, намальованому на ній, і християнин вклоняється не дереву, не малюнкові, а тільки тому, хто на іконі намальований, цебто Первообразу” [3, с.23].

Вже в першій дуже поважній обороні іконопочитання, висловленій у формі Канону Шостим (Трульським) Вселенським собором, який відбувся 692-го року, вказується, як писати Ікону Спасителя, щоб Совершенно представлялася очам усім мистецтвом. Ось це затвердження іконопочитання, яке наводить Митрополит Іларіон: *“На деяких чесних Іконах зображується агнець, на якого перстом (пальцем) показує Предтеча, і цей Агнець прийнятий як благодать, який через Закон показує нам Істинного Агнця, Христа, Бога нашого. Почитаючи давні Образи (сіні), що передані церкві, ми ставимо наперед Благодать і Істину, як виконання Закону. Тому, щоб Совершенно представлялося очам усім мистецтвом, наказуємо відтепер Образ Агнця, що бере гріхи світу, Христа Бога нашого, на Іконах малювати за людською природою, замість давнього Агнця, щоб, бачачи смирення Бога Слова, ми приводилися до згадування життя його в тілі, Його страждання й спасаючої смерті, і таким чином виконаного викуплення світу”* [3, с.123]. І дещо далі: *“І взагалі треба підкреслити, що іконопочитання має в собі чисто христологічну основу, а саме – Тайну Боговтілення. З неї воно повстало”* [3, с.123].

І.Огієнко тонко відчував вплив Ікони на емоційний стан і почуття людини під час молитви, які за допомогою образу асимілюються, інтенсифікуються, зростають. Він пише, що *“На VII Вс. Собо-*

рі в виясненнях читали: “Ікона подібна до первообразу не істотою, а тільки нагадуванням і положенням намальованих членів. Мистець, малюючи портрета якоїсь людини, не намагається намалювати душу” (Д.223). Звичайно, добрий мистець тепер пильнує й душу віддати в тілі людини” [3, с.142]. Тобто автор підкреслює необхідність за допомогою мистецтва викликати естетичні почуття — емоційні стани, які виникають під час естетичного сприймання Ікон. Можна стверджувати, що естетичні почуття являють собою специфічне переживання, яке викликається цим сприйманням і виступає як почуття піднесеного, трагічного, прекрасного! Безумовно, що головним джерелом цих емоційних станів митрополит Іларіон вважав те, що з теологічної точки зору релігія пов’язана з одвічним внутрішнім почуттям людини, яке відображає її зв’язок з певним духовним початком.

Розглядаючи підстави для Догмату іконопочитання, І.Огієнко наводить думку, висловлену в передостанній постанові VII-го Вселенського собору (787-го року): “...Ікони ми почитаємо й почитально поклоняємось їм, а саме, — Ікони Спасителя, Божої Матері й усіх Святих, щоб при допомозі мистецьких малювань можна було приходити до спомину й нагадування про Первообраз (цебто про самих намальованих і їх чесноти), і стати спільниками певного освячення” [3, с.159]. А також митрополит Іларіон наводить і його повний текст, який починається так: “Ми недоторканно бережемо всі церковні Передання, установлені для нас писемно або й не писемно, а від них одне, — це іконного мистецтва малювання, яке зійде з оповіданням Євангельської науки, і служить на підтвердження істинного, а не подуманого Втілення Бога слова, і до подібної користі” [3, с.160].

Релігія, як одна з форм суспільної свідомості, характеризується єдністю світогляду, почуттів і культу (обрядових дій), невід’ємною частиною яких є Ікона. “Подібно зображенню Чесного Хреста й Живоворячого Хреста, містити в Святих Божих Церквах, на Священному Посуді й Одежі, на стінах і дошках, в домах і на дорогах чесні й святі Ікони, написані фарбами, чи з дрібного каменя (цебто мозаїчні), чи із іншого придатного на те матеріалу зроблені...” [3, с.160]. Отже, мистецтво, яке є формою відображення суспільного буття, пов’язане з іншими явищами духовного життя суспільства і насамперед з життям Церкви.

Водночас, митрополит Іларіон підкреслює, що тільки, “... освячення таємно змінює цілу природу картини чи портрета, — воно робить її Іконою. Поклонятися можна тільки освяченій Іконі, — неосвячена вона тільки звичайний портрет. Освячується Ікона “Благодаттю Пресвятого Духа, окропленням освяченою водою”. Таким чином, Освячення портрета — це церковне ототожнення образу з Первообразом, перетворення портрета на Ікону.

У нашій Українській Православній Церкві Ікона освячується після молитов, окропленням освяченою водою. А в Церкві Грецькій — через помазання Св. Миром, при чому Ікона позостається в церкві на

40 день, і тільки по цьому віддається власникові. Освячення Ікон є і в католицькому Ритуалі” [3, с.165].

Мистецтво як специфічна форма суспільної свідомості і людської діяльності являє собою відображення дійсності в художніх образах, які полегшують сприймання. І.Огієнко зазначає, що *“Святі Отці й великі Учителі Церкви завжди підкреслюють у своїх творах духовну користь від Ікон, особливо для неграмотних, бо ікони заступають їм книги. Так, св. Григорій Ниський, Ів., молодший брат св. Василя Великого, писав про малюнок жертвоприношення Ісака Авраамом: “Я часто бачив малюнок цього страждання, і ніколи не проходив повз нього без сліз, так виразно малює цю історію мистецтво”* [3, с.166]. І дещо далі: *“Прослухавши оповідання Григорія Ниського, один з Отців VII Вс. Собору сказав: “Св. Отець часто читав цю історію Авраама, і певне не плакав, але коли побачив мистецький малюнок її, то заплакав”* [3, с.166].

Твори мистецтва, матеріалізуючи в образах естетичні почуття, виступають дієвими засобами не тільки пояснення питань віри, але й емоціонального виховання, вони дійсно є джерелами радості та натхнення. *“На VII Вс. Соборі читали багато найрізніших свідчень св. Отців Церкви, і почуте переконувало всіх, що Ікони мають велике значення для виховання людського духу”* [3, с.168].

Розмірковуючи над чудотворними іконами, І.Огієнко зазначає: *“Власне кожна Ікона через Освячення стає чудотворною, бо стає святою. Кожен християнський народ має свої чудотворні Ікони, є їх немало і в Україні, і то Ікон стародавніх, які традиція відносить ще до часу Володимира Святого, до X-го віку. Деякі з цих Ікон перейшли в Москву, деякі в Польщу, і найстарішою Іконою Божої Матері позсталася натепер Ікона Холмської Божої Матері”* [3, с.169].

Як відомо, психологія мистецтва вивчає закономірності процесу сприймання та розуміння людьми творів мистецтва і в ній доведено, що на цей процес впливає сама структура художнього твору. *“З найдавнішого часу встановилася традиційна метода малювати Святих. Вони малюються з поважним обличчям, в поважній поставі, гарній одежі. Над головою святих малюється т.зв. німб чи авлеоля, — сяйво довкола голови, що з найдавнішого часу визначає святість.*

З бігом часу за кожним Святим усталилася певна форма, як його малювати... У середні віки на Сході появилися т.зв. “Подлинники”, — рукописні підручники, як малювати святих, — вони відомі вже з XVI-го віку. Такі підручники іконописання в Україні звалися ще Ермініями” [3, с.173-174].

І.Огієнко був глибоко переконаний, що духовний світ можна передати релігійним мистецтвом і що іконопочитання освятило мистецтво на службі у Церкві. Він нагадує, що сам Бог у Старому заповіті освятив мистецтво, наказавши Веселілу приготувати прикраси для Скинії [1]. Митрополит Іларіон сумує, що за час іконоборства понижено силу-силенну неоцінених мистецьких Ікон та попалено стоси давніх книжок, в яких згадувалось про Ікони [3, с.219].

І як українець І.Огієнко пише: “Увесь український народ — з — первовіку іконопочитателі, а до сучасних іконоборців належить тільки небагато тих, що покинули свою прабатьківську довговікову Віру Православну і вклоняються богам чужим” [3, с.14]. Українська Православна Церква завжди підтримувала духовність українського народу [2].

Праця митрополита Іларіона “Іконоборство” є важливою ланкою творчої спадщини вченого-енциклопедиста, а розкриті в ній погляди на іконопочитання та мистецтво іконопису можуть бути залучені для виховання національно свідомої особистості та розбудови сучасного духовного життя в Україні.

Список використаних джерел:

1. *Біблія* або книга Святого Письма старого й нового заповіту (Пер. д-ра І.Огієнка (Митр. Іларіон). — Лондон: Британське Біблійне товариство, 1954. — 1523 с.
2. *Грушевський М.С.* Духовна Україна: Зб. тв. — К.: Либідь, 1994. — 556 с.
3. *Іларіон.* Іконоборство (Історико-догматична монографія). Вінніпег: Видання Української греко-православної церкви в Канаді, 1954. — 239 с.

The article depicts I.Ohiyenko's views on worshipping icons and the art of icon-painting, which were expressed in his historical and dogmatic monograph “Iconfighting” (“Iconoborstvo”).

Key words: icon, to worship icons, the art of icon-painting.

Отримано: 3.10.2005 р.